

Zwarte rijst in de Polder

'Vertelsel over het dorp Wormer'

Fred Sanders

Fred Sanders (Utrecht 1956) woont sinds 1995 in Wormer en is actief bij de Zaanstreek betrokken als gemeenteraadslid in Wormerland en bestuurlijk vrijwilliger bij de stichting De Poelboerderij. Naast stedenbouwer is hij een groot natuurliefhebber en buitenmens. In het Wormerveld heeft hij het eiland 'Klein Terschelling' aan de Koksloot. Zijn belangstelling voor de Zaanstreek en de verhalen die daarover verteld worden hebben hem tot het schrijven gebracht.

Copyright © 2022 Fred Sanders
ISBN: 9789464652802

Omslag ontwerp: Irina Chepik,
Schilderij van 'Wormer aan de Zaan'

Van Fred Sanders verschenen eerder:

* 'Lijk in het Trilveen' (2020) ISBN: 9789464053791

* 'Cacao geheim aan de Zaan' (2021) ISBN: 9789464353716

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijver.

1. *Noodlanding*

Het is angstig eenzaam in zijn kleine glazen kooi aan de onderkant van deze grote bommenwerper. Het hele vliegtuig trilt van de zware motoren die zoveel lawaai maken dat je hier in het vliegtuig met je handen moet communiceren. Proppie noemen ze hem, omdat hij de kleinste in het team van deze Liberator B24 bommenwerper is. Daarom is hij aangewezen om "Ball Turret Gunner" te zijn. De kleine glazen schietruimte die hangt onder het vliegtuig tussen de vleugels is zijn plek. Hij riep nog 'ik ben te groot', maar ze hadden niet naar hem geluisterd. Met twee zware mitrailleurs in zijn handen zit hij hier nu, helemaal opgerold en klem. Hij kijkt goed om zich heen op zoek naar vijandige Duitse vliegtuigen. Maar vooral kijkt hij bezorgd naar de gaten in de rechtervleugel waar olie uitloopt. Dunne slierten verdampende olie laten een spoor na in de lucht. Een aantal flappen aan de rechtervleugel doen het niet meer. Het hydraulisch systeem van de flappen zal wel geraakt zijn, bedenkt John zich. Motor nummer drie, meteen rechts van hem, is er boven Berlijn al mee gestopt. Ze hebben dus best veel schade van het afweergeschut boven Berlijn opgelopen. Daardoor is het grote vliegtuig nu heel instabiel, het hangt schuin naar rechts in de lucht. De drie andere motoren moeten ervoor zorgen dat ze nog thuiskomen, als er genoeg brandstof voor de vlucht terug naar Engeland overblijft. Hij is doodmoe, sinds hun aankomst in Engeland twee maanden geleden zijn ze elke week op pad geweest. Dit was hun eerste vlucht naar Berlijn en die is echt goed misgegaan. Hij voelt de stress in zijn hele lijf. Hij heeft het warm en is bezweet. Dit heeft hij nog nooit meegemaakt. Na maanden training in USA Nevada op Tonopah Airfield leek het allemaal

nog een groot spel. In december 1941 had Amerika de oorlog verklaard, eerst op 7 december aan Japan na de gemene onverwachte aanval op Pearl Harbour in Hawaii en daarna aan Duitsland op 11 december een paar dagen later. Eerst hadden ze er weinig van gemerkt maar meer dan een jaar geleden in juli 1943, werd hij door zijn 754th Squadron opgeroepen om als militaire vlieger aan het werk te gaan. Maanden hadden ze getraind en nog geen twee maanden geleden was zijn team in hun Amerikaanse bommenwerper naar Engeland gevlogen. Daar hadden ze zich op een speciaal voor de oorlog aangelegd vliegveld gemeld. Meer bommenwerpers uit Amerika waren daar aangekomen. Samen vormden zij het 485th USAAF Bommer Squadron.

Op 25 februari 1944 begonnen de vluchten naar Nederland. De situatie moest daar heel slecht zijn, had hij gehoord. Er was honger en het was er koud, maar er was vooral een groot tekort aan voedsel. Veel mensen uit de steden gingen op trektocht langs de boerderijen om eten te halen. Maar ook daar was niet veel voedsel te krijgen. De Duitsers hadden het eten nodig voor hun leger en er bleef voor de Nederlandse mensen maar weinig over. Daarom vlogen ze met voedsel naar Nederland. In plaats van bommen kregen ze grote pakketten eten in het ruim om boven Nederland te droppen. Uit zijn plek daar onder het vliegtuig in zijn glazen kooi, kon hij goed zien hoe de pakketten aan parachutes boven de weilanden werden gedropt. Hij zag de mensen uit hun huizen komen om alles snel te verstoppen, voordat de Duitsers het zouden vinden. Ze zwaaiden terug omhoog naar de vliegtuigen. Het voelde goed al die vluchten te maken. Eerst moesten ze natuurlijk door het spervuur van het luchtafweergeschut dat langs de kust stond

opgesteld. Ze vlogen hoog over om daarna snel te dalen om de pakketten met eten te bezorgen.

Afgelopen zaterdag twee dagen geleden was ineens alles veranderd. Er werden bommen klaargezet en alle vliegtuigen werden volgeladen. De bestemming werd geheimgehouden maar er werd gefluisterd: Berlijn zou het doel zijn want de invasie naar Frankrijk kwam eraan. Vanaf nu zou Berlijn elke dag gebombardeerd worden totdat de Führer Hitler zich had overgegeven. Komende maandag 6 maart zou het bombardement beginnen om daarna niet meer op te houden. De adrenaline steeg John van al die berichten naar het hoofd. Op het vliegveld stonden honderden bommenwerpers klaar. Allemaal werden ze met dikke bommen geladen. Al snel had hij uitgerekend dat ze ergens iets van 1.000 kilometer zouden gaan vliegen. Want hoe verder hoe minder bommen ermee konden had hij geleerd, vanwege de beschikbare brandstof. Met zes grote bommen elk van 500 kilo werd zijn vliegtuig geladen. Dan konden ze heen en terug maximaal 1.200 kilometer vliegen, en dus werd het München of Berlijn. Hij gokte op Berlijn omdat de Führer zich daar had teruggetrokken. De piloten van zijn Liberator B24 waren al heel vroeg deze ochtend naar de 'briefing' ruimte geroepen. Met honderden bommenwerpers waren ze opgestegen. Van de eerste piloot hadden ze de bevestiging gekregen, ze vlogen naar Berlijn om fabrieken en overheidsgebouwen te bombarderen. Met maar liefst 235 bommenwerpers waren ze diep in de nacht vertrokken. Meer dan 1.000 bommen moesten er vandaag op Berlijn gegooid worden, en het bombardement zou de komende dagen en weken worden voortgezet. Hij had van de tweede piloot gehoord dat daarvoor in de opslag

duizenden bommen klaarlagen. Ze zouden de Duisters eens goed laten schrikken. Daarna zou D-Day komen, de grote invasie naar de overkant. Honderden schepen lagen ervoor gereed in de havens van Engeland. Ze zijn met z'n tiene in hun bommenwerper: twee piloten, een navigator, een radiomachinist, één munitie specialist voor de bommen en vijf schutters waar hij er één van is. Ze zijn optimistisch over hun missie, hiervoor hebben ze al die maanden getraind en ze willen Europa bevrijden. Hij heeft zijn speciale vliegeniersjack aangetrokken. Thuis in New Orleans heeft zijn moeder daar kleine binnenzakken ingenaaid. Ze gaf hem een kus en zei 'als je in vijandig gebied een noodlanding moet maken, dan heb je voedsel en spullen nodig'. Hij keek verbaasd zoveel zakjes had ze klaargemaakt om in zijn jack te doen. In elke zakje zat een briefje met daarop wat erin zat en hoe je het moest gebruiken. Hij zag een zakje met maïskorrels om te poffen, eentje met thee om te drinken en lucifers, candy-bars en nog veel meer. Twee zakjes viel hem op omdat de inhoud zwart was. 'Wat is dit?' had hij zijn moeder gevraagd. 'Dat is heel voedzame pure rijst van je vader wat hij hier in het waterrijke gebied om ons heen verbouwt' had ze gezegd en ze keek er geheimzinnig bij. 'Deze rijst is om weg te geven als je in vijandig gebied terechtkomt' zei ze erbij, 'de mensen lijden daar honger en ze hebben voedsel nodig. Zeg ze deze rijst in vochtige grond te zaaien en het jaar daarop kunnen ze supergezonde rijst eten. Dat is goed voor de mensen in Europa en voor jou, want als ze jou helpen moet je hen ook helpen' zo had ze hem dat verteld. Zijn jack was wel wat dik geworden door al die gevulde kleine zakjes aan de binnenkant. Maar gelukkig was hij slank en had hij er geen last van. Zo was hij vanochtend goed voorbereid in de bommenwerper gestapt, vol goede moed.

Maar de vlucht was een nachtmerrie geworden. Op weg naar Berlijn haperde de motor nummer drie, direct rechts tegen het vliegtuig aan, al een paar keer. Vlak voor Berlijn kregen ze de volle laag van het afweergeschut waardoor de brandstoftanks in de rechtervleugel werden geraakt. Daarna doken de kleine wendbare Duitse Messerschmitt jachtvliegtuigen uit het niets op. Ze schoten veel bommenwerpers van het squadron naar beneden. Van de Liberator B24 bommenwerpers was bekend, dat ze aangeschoten slecht bestuurbaar werden. Nou dat klopte vond John, het hele vliegtuig vibreerde en schudde van rechts naar links en weer terug, heen en weer. Zijn mitrailleur ratelde aan één stuk door om de jachtvliegers van hen af te schudden. Maar door het schudden van hun eigen vliegtuig kwam daar weinig van terecht. Uiteindelijk gaf de piloot het bevel om de bommen te droppen en om bij te draaien terug naar Engeland. De bommen kwamen op een woonwijk terecht dat kon John goed zien. Hij had met de mensen daar te doen. Veel mensen moesten van de oorlog lijden, in Nederland en in Duitsland. Hun terugweg werd met alle kogelgaten en beschadigingen een helse klus. Hun vliegtuig was erg instabiel, trilde en helde sterk over naar rechts omdat daar de motor ermee gestopt was. Wel waren ze de Messerschmitts op de terugweg snel kwijt. Nu hij niets meer te doen had voelde hij de vermoeidheid in zijn lijf. De motoren maakten een enorm kabaal en langzaam voelt hij zijn ogen sluiten.

Plots wordt hij opgeschrikt uit zijn gedachten. Hij hoort een metalen geluid alsof er met lepels op een pan wordt geslagen. Rechts van hem ziet hij dat een aantal flappen van de vleugel wild op en neer slaan. Onder zich ziet hij het grote meer dat hij

herkent als het IJsselmeer van Nederland. Ze zijn op weg naar huis dus al best een eind opgeschoten. Maar ze zijn in de problemen dat ziet hij meteen. Het vliegtuig schudt en bonkt in de lucht en verliest hoogte. Hij ziet beweging achter zich binnen in het vliegtuig. De tweede piloot maakt het teken van springen. Ze gaan het vliegtuig met de parachute verlaten. John wurmt zich uit zijn glazen kooi naar boven. Hij ziet dat de tweede piloot het stuur heeft overgenomen, ook de eerste piloot zit nog op zijn plek en praat druk en geëmotioneerd door zijn microfoon. Hij kijkt omhoog en ziet dat de schutter in de glazen kooi bovenop de bommenwerper zich niet beweegt en er zit bloed op zijn kleding. Hij kijkt om zich heen en merkt dat hij op de piloten na de laatste is die gaat springen, de andere zes bemanningsleden hebben het vliegtuig al verlaten. Hij moet zich aan de touwen die langs de wanden zijn gespannen goed vasthouden. Hij kruipt uit zijn glazen bol het vliegtuig in en dan controleert hij zijn parachute. Hij kan amper lopen zo schudt en draait het vliegtuig heen en weer. Hij moet naar de beneden waar het bommenluik open staat om uit het vliegtuig te springen. Maar het vliegtuig duikt naar beneden. Het is alsof hij op een glijbaan terecht komt. Hoe het hem gelukt is weet hij niet, maar dan ziet hij het gat en springt naar buiten.

De koude wind slaat in zijn gezicht. Meteen is hij wakker. Hij weet hoe het moet zo vaak is deze procedure geoefend. Na tien tellen trekt hij aan het koord om de parachute te openen. Hij kijkt op zijn horloge, het is vijf uur vroeg in de middag. In de verte ziet hij de zon ondergaan. Hoog in de lucht is het koud en donker. Dan ziet hij water en een dijk met daarachter een weiland. 'Niet in het water' zegt hij hardop. De koude wind slaat meteen op z'n longen, hij schrikt ervan. Hij tilt zijn benen

op om over de dijk te komen en snel daarna rolt hij door het hoge gras en wordt door zijn vaart hard tegen de grond geslagen. Meteen voelt hij een gemene pijn in zijn rechterarm. Boven zich hoort hij het zware geronk van zijn vliegtuig overkomen. Het is al donker, hij kijkt omhoog en ziet niets, maar aan het geluid kan hij horen dat zijn trouwe Liberator B24 steeds lager en dichter bij de grond vliegt. Dan hoort hij in de verte een klap en dan niets meer. Het is stil om hem heen, muisstil, de parachute dwarrelt achter hem naar beneden. Zijn schouder doet heftig pijn en toch moet hij kruipen om er onderuit te komen. Even kan hij niet bewegen van alle schrik en emotie. Maar dan pakt hij zijn zakmes zoals hij geleerd heeft. Hij snijdt de touwen van de parachute met zijn vrije hand door en laat deze in de wind wegwaaien. Moeizaam kruipt hij op en gaat gehurkt zitten. Hij kijkt om zich heen en fluistert zachtjes tegen zichzelf 'waar ben ik terecht gekomen, kom John denk na en maak een plan'. Het is nog niet helemaal donker, een beetje kan hij om zich heen kijken. Achter zich ziet hij een dijk en voor zich grasland met sloten. Langs de sloten groeit hoog riet en hij hoort een paar eenden kwaken. Een stukje bij hem vandaan rechts ziet hij een smal pad door de weilanden lopen en verder is het terrein leeg. De lucht is vochtig, het kan elk moment gaan regenen. 'Ik moet gaan lopen' denkt John, 'ik moet warm blijven en onderdak vinden. Straks gaan de Duitsers zoeken want die hebben het neerstorten van ons vliegtuig vast al gehoord. Ik wil niet gepakt worden, ik moet terug naar Engeland' denkt John fluisterend hardop en hij staat op en schuifelt door het gras naar het pad toe.

Behoedzaam loopt hij over het pad van de dijk weg. Als zijn bloed beter begint te stromen en hij warm wordt, begint hij sneller te lopen. Hij houdt zijn pijnlijke arm voor zijn borst vast met de andere. In de verte ziet hij een gebouw in het veld staan, het lijkt wel een kleine piramide. Dichterbij ziet hij dat het een boerderij is, er staan koeien in de weide en er staan een aantal melkbussen tegen de gevel aan. Net als hij wil doorlopen begint er een hond te blaffen. Dan gaat er een deur van de boerderij open en straalt er licht het erf op. 'Wie is daar' hoort hij zeggen, maar hij verstaat de taal niet. Het klinkt als Duits maar anders, zo moet Nederlands dan klinken denkt John. Maar hij heeft te veel gearzeld, de man zwaait naar hem en roept: ben je bemanningslid uit dat vliegtuig dat net is neergestort?' Hij begrijpt niet wat de man wil maar hij voelt in de stem geen vijandigheid. Voorzichtig loopt hij naar de man toe en knikt. Met zijn bruinleren vliegeniersjack met de badges van zijn squadron is hij meteen te herkennen. 'Kom snel binnen' zegt de man, 'voordat de Duitsers je vinden' en hij trekt John de warme boerderij in. Er gaat een deur open en ze komen in de warme huiskamer, in de hoek staat een zwarte potkachel. De vrouw van de boer kijkt hen beiden aan en hij ziet dat ze zich zorgen maakt. 'Als de Duitsers hem hier vinden dan loopt dat voor hem en ons niet goed af' zegt ze tegen haar man. 'Hij heeft andere kleding nodig en hij moet snel de polder uit' zegt de boer, en hij kijkt John bezorgd en vriendelijk aan. Met armbewegingen en woorden begint de boer uit te leggen dat ze hem andere kleding gaan geven en hem gaan wegbrengen. De boer maakt met zijn handen een ronddraaiende beweging. John begrijpt dat ze zullen gaan fietsen. Hij knikt van 'ja' want hij wil graag geholpen worden. John wijst naar zijn arm en laat zien dat hij pijn heeft. De

vrouw gaat naar een andere kamer en komt met een wijde warme jas terug en helpt hem erin. Zijn vliegeniersjack verdwijnt in een kist. Ook geeft ze hem gebreide handschoenen en een muts, en de boer wenkt hem om mee naar buiten te komen. Daar stapt de boer op een grote zwarte fiets en wijst hem op de bagagedrager te gaan zitten. Dit is nieuw voor John, hoe moet hij zitten, als op een paard of met twee benen aan de zijkant? De boer moet lachen en doet het hem voor, en gauw daarna fietsen ze het erf van de boerderij af. De hond slaat weer aan maar klinkt nu veel vriendelijker.

Het is koud en hij mist zijn vliegeniersjack. De boer fietst over een lange weg langs een sloot. Aan de andere kant van de sloot is een dijk. Het is aardedonker, nergens is een lamp aan. De 'verduistering' bedenkt John zich. In de bezette gebieden langs de kust mag er in de nacht geen verlichting gebruikt worden. De Duitsers denken dat de vliegtuigen uit Engeland zich daarop kunnen oriënteren. Ze moesten eens weten, denkt John, we oriënteren ons op kanalen en meren die oplichten onder het licht van de maan, we hebben die straatverlichting helemaal niet nodig. Ze fietsen over een witte brug en hij ziet huizen aan weerszijde langs het water en de boer slaat links af. Hij ziet op een bord aan een paal: Purmerend 1,5 km. Purmerend nooit van gehoord, denk John, maar daar zullen ze dan wel naartoe gaan. Ineens stopt de boer en ze stappen af. John ziet een grote brug met daarachter woningen, dat zal Purmerend zijn. De boer houdt zijn vinger voor de mond, en ze houden zich stil en luisteren. De boer zet de fiets in een steeg en ze sluipen over de brug en direct daarna naar links. In de bocht aan het water klopt hij op de voordeur van een groot huis en ze worden binnengelaten. Het is een groot

indrukwekkend huis en John wacht gespannen af wat er gaat gebeuren. 'You are here welcome for some days' zegt de man in het Engels. Ze geven de boer een hand en hij vertrekt terug naar zijn fiets. De man stelt zich voor, 'Wijnberg is mijn naam' zegt hij, 'we zorgen hier tijdelijk voor je om een veiliger adres voor je te zoeken. Een uur later ligt John warm met een volle maag in bed in een mooie slaapkamer. Maar hij kan niet slapen, zijn hart bonkt in zijn borstkas en zijn arm doet nog steeds veel pijn. Wat heeft hij deze dag veel meegemaakt en dit avontuur is nog lang niet afgelopen. Hij heeft zoveel vragen: wat is er met zijn mede bemanningsleden gebeurd, heeft de copiloot zich opgeofferd om te zorgen dat het vliegtuig niet op woningen zou terecht komen, waar is zijn vliegeniers jack met eten en die zakjes bijzondere zwarte rijst, waar ging hij naartoe, hoe kwam hij thuis, en ja hoe kan hij zijn moeder laten weten dat hij nog leeft. De vragen duizelen in zijn hoofd en hij krijgt er hoofdpijn van, zoveel vragen en geen antwoorden. Langzaam wordt hij slaperig. Even nog zit hij in gedachte weer in de bommenwerper en daarna ziet hij zijn moeder met de kleine zakjes in de keuken staan van hun huis in New Orleans. Daarna wordt het mistig in zijn hoofd en zakt hij weg in slaap onder de warme dekens.

De volgende dag wordt hij in de keuken voor het ontbijt uitgenodigd. Mevrouw Wijnberg verontschuldigt zich dat hij niet in de huiskamer kon komen eten. Mijn man is notaris zegt ze, en soms komen er ook Duitsers hier over de vloer. Daarom ben je hier veilig, niemand verwacht hier een onderduiker. Maar we houden je wel schuil en daarom eten we met je in de keuken. John laat zich het brood goed smaken. Vooral die ronde koeken met aardbeienjam erop vindt hij heerlijk.

Beschuit noemde ze dat hier. Daar wil hij wel een paar rollen van voor zijn moeder meenemen. Even vergeet hij de oorlog en kan hij genieten van de warme koffie met een koekje. De vrouw spreekt tegen hem maar hij hoort het niet, zo is hij even weggedroomd. Maar dan wordt eraan de voordeur gebeld, een echte bel klink als alarm door het huis heen. Hij krimpt in elkaar en hij voelt meteen de pijn in zijn arm weer. De vrouw heeft er geen aandacht voor, ze duwt hem binnen een paar minuten door een kleine deur een voorraadkelder in. Dit heeft ze vaker zo gedaan denkt John meteen. Wat is hij geschrokken. Twee klopjes hoorde hij op de deur van de kelder en die wordt daarna weer opengedaan. Daar staat de vrouw met naast haar de boerin. Ze heeft zijn vliegeniersjack in de hand. Wat is hij blij om al zijn spullen weer te hebben, zijn eigen kleding en zijn identiteitspapieren. Ook alle zakjes zitten nog in zijn jack. Het voelt zich nu weer meer zichzelf. De boerin wil alweer vertrekken maar hij houdt haar tegen. Uit zijn jack haalt hij één van de zakjes met zaaigoed voor zwarte rijst. In zijn eigen taal vertelt hij dat hij haar dit wil geven, om rijst te verbouwen tegen de honger. De vrouw kijkt nieuwsgierig, ze verstaat hem niet maar ze begrijpt hem wel, dat ziet hij aan haar ogen. Dankbaar met twee handen neemt ze het zakje met zwarte korrels in ontvangst. Al gauw daarna vertrekt ze en is hij met de vrouw van dit grote huis weer alleen. Hij bergt zijn spullen op in zijn kamer en krijgt een paar boeken om te lezen. Het is goed om wat afleiding en rust te vinden voordat hij naar dat andere adres moet gaan. Hij heeft wel gehoord van vliegeniers dat ze er een jaar over deden om vanuit het door Duistland bezette gebied weer terug in Engeland te komen. Maar als de invasie eraan komt kon de situatie komende maanden misschien wel enorm veranderen denkt John zo bij